

**OCHRONA DZIECI
PRZED
KRZYWDZENIEM**

**PERSPEKTYWA GLOBALNA
I LOKALNA**

PRACE
NAUKOWE

UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO
W KATOWICACH

NR 2739

Ewa Jarosz

**OCHRONA DZIECI
PRZED
KRZYWDZENIEM
PERSPEKTYWA GLOBALNA
I LOKALNA**

Wydanie drugie

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2009

Redaktor serii: Pedagogika
Adam Stankowski

Recenzenci
Krystyna Marzec-Holka, Bogusław Śliwerski

Redaktor
Wacław Walasek

Projektant okładki
Michał Motłoch

Redaktor techniczny
Ireneusz Olsza

Copyright © 2009 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1783-0

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie II. Ark. druk. 34,6. Ark. wyd. 46,5. Papier offset.
kl. III, 90 g

Cena 70,00 zł

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89
88-100 Inowrocław

Spis treści

WPROWADZENIE

Dziecko krzywdzone – społeczny, moralny i polityczny wymiar zagadnienia . . . 1

ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE I METODOLOGICZNE

1. Dzieciństwo globalne i lokalne. Perspektywy teoretyczne w analizie problemów ochrony dzieci przed krzywdzeniem 12
 - 1.1. Globalne i lokalne konteksty sytuacyjne „dziecka krzywdzonego” 13
 - 1.2. Ochrona dzieci przed krzywdzeniem na tle pojęć, koncepcji i teorii pedagogicznych oraz socjologicznych 22
2. Ochrona dziecka krzywdzonego w perspektywie pedagogiki społecznej . . . 31
 - 2.1. Tematyka dziecka krzywdzonego w pedagogice społecznej 31
 - 2.2. Problematyka ochrony dzieci przed krzywdzeniem na tle podstawowych myśli i pojęć pedagogiki społecznej 38
3. Metodologiczne aspekty podejmowanych analiz 44
 - 3.1. Charakter badań, ich przedmiot i cel oraz przyjęte perspektywy badawcze 45
 - 3.2. Kierunki i sposoby postępowania badawczego – problemy badawcze i metody badań. Antycypacje badawcze 54

ROZDZIAŁ I

Sytuacja dzieci i ich złe traktowanie w perspektywie historyczno-antropologicznej

- 61
1. Dzieciństwo i krzywdzenie dzieci na tle cech kultur i epok 62
 2. Szanse przeżycia dzieci w różnych warunkach kulturowych i czasowych – prawo do życia jako podstawowy wskaźnik sytuacji życiowej dzieci i traktowania ich przez dorosłych 67
 - 2.1. Motywy społeczno-biologiczne 67
 - 2.2. Motywy wierzeniowe 71
 - 2.3. Ograniczanie dzieciobójstwa w perspektywie historii 72
 - 2.4. Szanse dzieci na przeżycie 74
 3. Porzucanie, oddawanie i handel dziećmi w perspektywie dziejów społecznych 75
 - 3.1. Motywy porzucania dzieci 75

3.2. Zakres i formy zjawiska pozbywania się dzieci	77
3.3. Dzieci jako żywy towar	79
4. Idee i praktyka wychowawcza jako obszary krzywdzenia dzieci	80
4.1. Obraz dziecka jako „złego” – motywy karania	80
4.2. Historia „używania” kar fizycznych	82
4.3. Kontestacja kar fizycznych	84
4.4. Przełom w wychowawczym stosunku do dziecka. Krzywdzenie dzieci poprzez praktyki wychowawcze – poglądy XX-wieczne a rzeczywistość ...	88
5. Sytuacja dziecka i jego relacje z dorosłymi – próba systematyzacji historyczno-kulturowych trendów	92
6. Społeczno-polityczny kontekst współczesnego zainteresowania zjawiskiem krzywdzenia dzieci	102
7. Eksplicacja występowania zjawiska krzywdzenia dzieci w dziejach społecznych – próba syntezy	104

ROZDZIAŁ II

Geneza i główne nurty w badaniach i analizach zjawiska krzywdzenia dzieci do końca XX wieku

1. Ogólny kontekst rozwoju społecznego i naukowego zainteresowania dzieckiem krzywdzonym	108
2. Zainteresowanie różnych dyscyplin naukowych zjawiskiem krzywdzenia dzieci – geneza i rozwój	112
2.1. Prekursorzy	112
2.2. Początki naukowej kariery zjawiska krzywdzenia dzieci – <i>battered child syndrome</i>	115
3. Badania i analizy zjawiska krzywdzenia dzieci do końca XX wieku	118
3.1. Profil badań nad krzywdzeniem dzieci	118
3.2. Podejścia metodologiczne	119
3.3. Definicje i mechanizmy zjawiska	121
3.4. Intensywność i kierunki rozwoju wiedzy	124
4. Problem krzywdzenia dzieci w nauce polskiej w latach 70. i 80.	126
5. Naukowy a publiczny obraz problemu krzywdzenia dzieci	131
6. Krzywdzenie dzieci jako problem transkulturowy	135

ROZDZIAŁ III

Instytucjonalizacja i profesjonalizacja działań ochrony dzieci przed krzywdzeniem

1. Ogólny zarys rozwoju instytucjonalizacji ochrony dzieci przed krzywdzeniem	138
2. Początki działań społecznych wobec dzieci krzywdzonych	142

2.1. Obraz ogólny historii działań na rzecz ochrony dzieci	142
2.2. Wczesne działania – ratowanie dzieci porzuconych	143
2.3. Pojawienie się regulacji i innych form instytucjonalizacji oraz ich kontekst	147
3. Początki i rozwój instytucjonalizacji ochrony dzieci przed krzywdzeniem	149
3.1. Pierwsze inicjatywy w sprawie dzieci maltretowanych przez rodziców	149
3.2. Społeczne ruchy obrony dziecka	152
3.3. Międzynarodowe regulacje	154
3.4. Nurty instytucjonalizacji i profesjonalizacji ochrony dzieci przed krzywdzeniem	157
4. Ewolucja współczesnych strategii i form działań wobec problemu krzywdzenia dzieci	159
4.1. Ogólne stanowiska w sprawie działań ochrony dzieci przed krzywdzeniem	160
4.2. Dyskusja nad skutecznością działań	162
4.3. Systematyzacja współczesnych działań ochrony dzieci przed krzywdzeniem	164
5. Krytyka działań ochrony dzieci przed krzywdzeniem podejmowanych do końca XX wieku	170

ROZDZIAŁ IV

Ochrona dzieci przed krzywdzeniem na poziomie globalnym – prawo, regulacje i inicjatywy międzynarodowe

.....	175
1. Konwencja o Prawach Dziecka jako uniwersalny zbiór standardów ochrony dzieci przed krzywdzeniem	177
1.1. Ogólne idee i zasady praw dziecka wyrażane w Konwencji o Prawach Dziecka	178
1.2. Ogólne idee Konwencji a ochrona dzieci przed krzywdzeniem	183
1.3. Bezpośrednie komentarze Konwencji w kwestii ochrony dzieci przed krzywdzeniem oraz ich interpretacja	186
2. Następstwa Konwencji o Prawach Dziecka – dokumenty i raporty sekwencyjne	190
2.1. Raport Komitetu Praw Dziecka ONZ o przemocy wobec dzieci z 2001 roku	192
2.2. Problem kar fizycznych – Komentarz Ogólny nr 8 Komitetu Praw Dziecka ONZ i inne inicjatywy	198
2.3. Światowy raport o przemocy wobec dzieci z 2006 roku	203
3. Działania i rekomendacje globalnych organizacji wobec kwestii krzywdzenia dzieci w rodzinie – UNICEF i WHO	211
3.1. UNICEF wobec kwestii krzywdzenia dzieci	212
3.2. Krzywdzenie dzieci w perspektywie problemów ogólnoswiatowego zdrowia – stanowisko WHO	218

ROZDZIAŁ V

Ochrona dzieci przed krzywdzeniem na poziomie regionalnym – Rada Europy i Unia Europejska wobec kwestii krzywdzenia dzieci

1. Problem krzywdzenia dzieci w polityce europejskiej 234
2. Kwestie krzywdzenia dzieci w podstawowych dokumentach wspólnoty europejskiej na temat praw człowieka, dziecka i rodziny 238
3. Szczegółowe instrumenty ochrony dzieci przed krzywdzeniem – rekomendacje Rady Europy i Unii Europejskiej 243
4. Inne źródła standardów europejskich w zakresie ochrony dzieci przed krzywdzeniem – raporty, sprawozdania, komunikaty, programy unijne i pozarządowe inicjatywy 260
5. Obraz i perspektywy ochrony dzieci przed krzywdzeniem w Europie 271

ROZDZIAŁ VI

Współczesne naukowe standardy na temat krzywdzenia dzieci jako argumentacja i ukierunkowanie działań społecznych

1. Uwagi wprowadzające: Czy można ograniczać zjawiska krzywdzenia dzieci? . 279
2. Ewolucja rozumienia pojęcia: „krzywdzenia dziecka” 281
3. Epidemiologia – powszechność zjawiska 284
4. Etiologia krzywdzenia dziecka w rodzinie 286
5. Znaczenie zjawiska 289
6. Przeciwdziałanie zjawisku 299
7. Współczesna wiedza a społeczna świadomość i działania wobec problemu krzywdzenia dzieci 302

ROZDZIAŁ VII

Tworzenie lokalnych systemów ochrony dzieci przed krzywdzeniem – obszary, rozwiązania i zasady

- 306
1. Profilaktyka zjawiska i przypadków krzywdzenia dzieci 307
 - 1.1. Podstawowe kierunki profilaktyki 307
 - 1.2. Charakter i ogólne zasady współczesnej profilaktyki zjawiska krzywdzenia dzieci 314
 - 1.3. Organizowanie profilaktyki w środowisku lokalnym 317
 - 1.4. Poziomy działań profilaktycznych 319
 2. Interwencje wobec przypadków krzywdzenia dziecka 334
 - 2.1. Wykrywanie przypadków krzywdzenia dziecka 337
 - 2.2. Zgłaszanie przypadków 339
 - 2.3. Diagnoza – rozpoznawanie sytuacji dziecka i rodziny 343
 - 2.4. Projekt działań i ich realizacja 346

2.5. Działania postinterwencyjne	348
2.6. Działanie na rzecz dorosłych ofiar krzywdzenia	348
2.7. Formalno-prawna ochrona dziecka	348
3. „Ideologia” współczesnych systemów ochrony dzieci przed krzywdzeniem ..	350
4. Pryncypia działań – synteza	354

ROZDZIAŁ VIII

Idea zintegrowanej wielosektorowości działań w lokalnym systemie ochrony dzieci przed krzywdzeniem

.....	361
1. Podmioty i elementy działań wielosektorowych	362
1.1. Sektor społeczny	362
1.2. Sektor zdrowotny	363
1.3. Sektor prawny	364
1.4. Sektor edukacyjny	365
1.5. Sektor polityczny i władze lokalne	369
1.6. Organizacje pozarządowe i stowarzyszenia	369
1.7. Sektor mass mediów	370
1.8. Społeczność wyznaniowa i jej instytucje	370
2. Zasady prowadzenia działań wielosektorowych	371
3. Współdziałanie wielosektorowe – istota, cele i poziomy realizacji	375
4. Czynniki utrudniające zintegrowaną działalność wielosektorową	386
5. Determinanty efektywności współdziałania międzysektorowego: rekomendacje	394

ROZDZIAŁ IX

Bezpośredni kontekst tworzenia lokalnych systemów ochrony dzieci przed krzywdzeniem – warunki na poziomie państwowym

1. Ogólny kontekst rozwoju lokalnych systemów ochrony dzieci przed krzywdzeniem w Polsce	401
2. Standardy prawa polskiego określające zachowania wobec dzieci jako przestępstwo lub wykroczenie krzywdzenia	406
3. Standardy prawne dotyczące podejmowania działań wobec sytuacji krzywdzenia dzieci	410
4. Krytyka i potrzeby modyfikacji prawnej ochrony dzieci przed krzywdzeniem w Polsce	417
5. Standardy prawa i rozporządzenia na temat charakteru pomocy i przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci	419
6. Programy państwowe jako źródła standardów na temat charakteru działań na rzecz ochrony dzieci przed krzywdzeniem	425

7. Inne dokumenty, programy i procedury państwowe na temat standardów i zasad działań na rzecz ochrony dzieci przed krzywdzeniem	432
8. Propozycje polskich ekspertów, badaczy i praktyków na temat standardów działań i tworzenia systemu ochrony dzieci przed krzywdzeniem	437
9. Podsumowanie	443

ROZDZIAŁ X

Finalna synteza – model tworzenia lokalnych systemów ochrony dzieci przed krzywdzeniem

1. Introdukcja. Metodologiczny kontekst propozycji modelu	445
2. Model tworzenia i modernizowania lokalnego systemu ochrony dzieci przed krzywdzeniem	451
3. Komponenty Modelu – treść	453
– założenia systemu	453
– zasady działania systemu i jego aktywności	457
– obszary działań systemu	461
– zadania systemu	465
– metodyka tworzenia systemu	468
4. Obszary badawczej aktywności lokalnego systemu ochrony dzieci przed krzywdzeniem	472
4.1. Trudności w doborze wskaźników	476
4.2. Identyfikacja lokalnych czynników ryzyka	479
4.3. Problemy ewaluacji	481

SŁOWO KOŃCOWE

.....	487
-------	-----

BIBLIOGRAFIA

.....	494
-------	-----

ANEKS

.....	540
-------	-----

INDEKS

.....	546
-------	-----

ABSTRACT

.....	555
-------	-----

Table of Contents

INTRODUCTION

Child Abuse – Social, Moral and Political Dimension of the Problem	1
--	---

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES

1. Global and Local Childhood. Theoretical Perspectives in the Analysis of Problems of Child Abuse Prevention	12
1.1. Global and Local Context of the „Abused Children”	13
1.2. Child Abuse Prevention on the Background of Pedagogical and Sociological Terms, Concepts and Theories	22
2. Child Abuse Prevention in the Perspective of Social Pedagogy	31
2.1. Subject Matter of Child Abuse in Social Pedagogy	31
2.2. Issues Concerning Child Abuse Prevention in Social Pedagogy Basic Thoughts and Concepts	38
3. Methodological Aspects of Taken Up Analyses	44
3.1. Nature of the Research, Its Subject, Aim and Accepted Research Perspectives	45
3.2. Direction and Manner of the Research – Problems and Methods. Perspectives of Future Research	54

CHAPTER I

Situation of children and their maltreatment from the historical and anthropological perspective

.....	61
1. Childhood and Child Maltreatment in Cultures and Centuries	62
2. Chance for Children Survival in Various Cultures and Periods – Law to Live as the Basic Indicator of Children Situation and Their Treatment by Adults	67
2.1. Socio-biological Motives	67
2.2. Faith Motives	71
2.3. Prevention of Infanticide in the History	72
2.4. Chances for Children Survival	74
3. Child Abandonment, Hand Over and Child Trafficking from the Social Perspective	75
3.1. Motives of Child Abandonment	75

3.2. Scope and Forms of the Problem of Getting Rid of Children	77
3.3. Children as Living Goods	79
4. Ideas and Childrearing Practice as the Field of Child Abuse	80
4.1. Image of a Child as Evil – Motives of Punishment	80
4.2. History of Using Corporal Punishment	82
4.3. Defiance of Corporal Punishment	84
4.4. Turning Point in Relationship with Children. Child Abuse in Childrearing Practice – 20th Century Ideas and the Reality	88
5. Child Situation and His Relations with the Adults – the Attempt to Systematize Historical and Cultural Trends	92
6. Socio-political Context of Contemporary Interest of Child Abuse	102
7. Explication of the Problem of Child Maltreatment in Social History – an Attempt to Make a Synthesis	104

CHAPTER II

Genesis and main trends of reserch and analysis of the problem of child abuse until the end of 20th century

1. General Context of the Development of Social and Scientific Interest of Child Maltreatment	108
2. Interest of Various Scientific Disciplines in the Problem of Child Maltreatment – Genesis and Development	112
2.1. Precursors	112
2.2. Beginning of Scientific Career of the Problem of Child Maltreatment – “battered child syndrome”	115
3. Research and Analyses of Child Abuse Phenomenon until the End of 20th Century	118
3.1. Research Outline Concerning Child Abuse	118
3.2. Methodological Approach in Research	119
3.3. Definitions and Theories of Child Abuse	121
3.4. Intensity and Directions of the Knowledge Development	124
4. The Problem of Child Maltreatment in Polish Academic Research in 70s and 80s	126
5. Scientific and Public Image of the Problem of Child Maltreatment	131
6. Child Abuse as Inter-cultural Problem	135

CHAPTER III

Institutionalization and professionalization of child abuse prevention

1. General Outline of the Development of Institutionalization of Child Abuse Prevention	138
--	-----

2. Beginnings of Social Activities towards Maltreated Children	142
2.1. General Image of the History of Child Protection	142
2.2. Early Activities – Saving Abandoned Children	143
2.3. First Law and Other Forms of Institutionalization of Child Protection and Their Context	147
3. Beginnings and Development of Institutionalization of Child Abuse Prevention	149
3.1. First Initiatives Concerning Children Abused by the Parents	149
3.2. Social Movements of Child Protection	152
3.3. International Laws	154
3.4. Courses of Institutionalization and Professionalization of Child Abuse Prevention	157
4. Evolution of Current Strategies and Forms of Child Abuse Prevention ...	159
4.1. General Stands of Child Abuse Prevention	160
4.2. Discourse upon the Effectiveness of Prevention Activities	162
4.3. Systematization of Current Activities Concerning Child Abuse Prevention	164
5. Criticism of Activities of Child Abuse Prevention Taken Till the End of 20th Century	170

CHAPTER IV

Child abuse prevention at the global level – law, adjustments and international initiatives

.....	175
1. Convention on the Rights of the Child – as the Universal Set of Standards of Child Abuse Prevention	177
1.1. General Ideas and Principles of the Rights of the Child Presented in the Convention on the Rights of the Child	178
1.2. General Ideas of the Convention and the Child Abuse Prevention	183
1.3. Direct Comments of the Convention in Case of Child Abuse Prevention and Their Interpretation	186
2. Outcomes of Convention on the Rights of the Child – Documents and Sequential Reports	190
2.1. Report of the Committee on the Rights of the Child UN on the Violence Against Children from 2001	192
2.2. Problem of Corporal Punishment – General Comment No. 8 of the Committee on the Rights of the Child UN and Other Initiatives	198
2.3. World Report on the Violence Against Children from 2006	203
3. Actions and Recommendations of Global Organizations Towards the Problem of Child Abuse in the Family – UNICEF and WHO	211
3.1. UNICEF Towards the Problem of Child Abuse	212

- 3.2. Child Abuse in the Perspective of the Worldwide Health – WHO Stand 218

CHAPTER V

Child abuse prevention at the regional level – council of Europe and European Union towards the problem of child maltreatment

1. Problem of Child Maltreatment in the European Politics234
2. Issues Concerning Child Abuse in Basic Documents of European Community on Human, Child and Family Rights238
3. Detailed Instruments of Child Abuse Prevention – Council of Europe and European Union Recommendations243
4. Other Sources of European Standards of Child Abuse Prevention – Reports, Announcements, Union Programs and Non-governmental Initiatives260
5. Image and Perspectives of Child Protection in Europe271

CHAPTER VI

Contemporary scientific standards on child abuse as the argumentation and orientation of social activities

1. Introductory Comments: Is It Possible to Minimize the Phenomenon of Child Abuse279
2. Evolution of Understanding of the Term ‘Child Maltreatment’281
3. Epidemiology – Universality of the Phenomenon284
4. Etiology of Child Abuse within a Family286
5. Significance of the Phenomenon289
6. Prevention of the Phenomenon299
7. Contemporary Knowledge and Social Consciousness and Actions Towards the Problem of Child Maltreatment302

CHAPTER VII

Creating local systems of child abuse prevention – areas, solutions and principles

1. Prevention of the Phenomenon and Cases of Child Maltreatment307
 - 1.1. Basic Directions of Prevention307
 - 1.2. Nature and General Principles of Current Prevention of the Child Abuse Phenomenon314
 - 1.3. Organizing Prevention in Local Environment317
 - 1.4. Levels of Prevention Actions319
2. Interventions towards the Cases of Child Abuse334
 - 2.1. Uncovering the Cases of Child Maltreatment337

2.2. Register of Cases	339
2.3. Diagnosis – Identifying Situation of a Child and a Family	343
2.4. Project of Activities and Its Realization	346
2.5. Post-prevention Actions	348
2.6. Actions Towards Adult Victims of Child Abuse	348
2.7. Formal-legal Children Protection	348
3. ‘Ideology’ of Current Systems of Child Protection	350
4. Priorities of Prevention – Synthesis	354

CHAPTER VIII

Idea of integrated multisectorial activities in a local system of child abuse prevention

.....	361
1. Subjects and elements of multisectorial interventions	362
1.1. Social Sector	362
1.2. Health Sector	363
1.3. Legal Sector	364
1.4. Educational Sector	365
1.5. Political Sector and Local Government	369
1.6. Non-governmental Organizations and Associations	369
1.7. Mass-media Sector	370
1.8. Religious Community and Its Institutions	370
2. Principles for Running Multisectorial Activities	371
3. Multisectorial Cooperation – Idea, Aims and Levels of Realization	375
4. Conditions Hindering Integrated Multisectorial Activity	386
5. Determinants of Multisectorial Effectiveness and Cooperation – Recommendations	394

CHAPTER IX

Direct context for creating local systems of child abuse prevention – conditions on national level

1. General Context for Development of Local Systems of Child Abuse Prevention in Poland	401
2. Polish Legal Standards Determining Behaviour towards Children as Crime or Violation	406
3. Legal Standards Concerning Taking Actions towards Child Abuse	410
4. Criticism and Need to Legal Modification of Child Protection in Poland ..	417
5. Law Standards and Regulations Concerning Character of Child Abuse Prevention	419
6. National Programs as a Source of Standards of Child Abuse Prevention ..	425

7. Other Documents, Programs and National Procedures Concerning Standards and Principles of Activities in Child Abuse Prevention	432
8. Proposals of Polish Experts, Researchers and Practitioners Concerning Activities and Creation of System of Child Protection	437
9. Summary	443

CHAPTER X

Final synthesis – model of creating local systems of child abuse prevention

1. Introduction. Methodological Context of the Model Proposal	445
2. Model of Creating and Modernizing Local System of Child Abuse Prevention	451
3. Components of the Model – Content	453
– System Assumptions	453
– Rules for System Functioning and Its Activities	457
– System Action Areas	461
– System Tasks	465
– Methodology of System Formation	468
4. Areas of Research Activity of a Local System of the Prevention of Child Abuse	472
4.1. Difficulties in Indicators Selection	476
4.2. Identification of Local Risk Conditions	479
4.3. Problems of the Evaluation	481

FINAL WORD

.....	487
-------	-----

BIBLIOGRAPHY

.....	494
-------	-----

APPENDIX

.....	540
-------	-----

INDEX

.....	546
-------	-----

ABSTRACT

.....	555
-------	-----

WPROWADZENIE

Potrzebujemy świata, gdzie dzieci nie tylko przetrwają, ale także będą szczęśliwe.

(Lachman, 2002)

Dziecko krzywdzone – społeczny, moralny i polityczny wymiar zagadnienia

Współczesne zainteresowanie krzywdzeniem dzieci nie jest efektem jakiegoś epidemicznego wzrostu zakresu lub charakteru zjawiska. Jest raczej rezultatem szerokiego ruchu społecznego oraz historyczno-moralnej transformacji – to słowa Davida Finkelhora (2002, s. XI), jednego z najbardziej znaczących autorów współczesnej literatury na temat krzywdzenia dzieci. W przedstawianej rozprawie jego myśl przenika kolejne wątki podjętego przeze mnie tematu społecznych działań wobec zjawisk krzywdzenia dzieci, które będą rozpatrywane w perspektywie historycznej, transkulturowej, globalnej i lokalnej.

Krzywdzenie dzieci było obecne we wszystkich epokach historycznych, w większości kultur i społeczeństw. Współcześnie nie jesteśmy jednak w stanie porównać zakresu tego zjawiska w różnych momentach historii ludzkości, ponieważ naukowe zainteresowanie tematem pojawiło się stosunkowo niedawno. Obecnie zainteresowanie to osiąga poziom dotychczas niespotykany w dziejach społecznych, a u podstawy jego niezwykłego natężenia leżą – powołując się dalej na Davida Finkelhora – dwa procesy społeczne. Pierwszy łączy się z ogromną rozbudową sektora profesjonalistów pracujących w obszarze pomocy dzieciom i rodzinie, a drugi z procesem emancypacji kobiet w środowisku rodzinnym i zawodowym. Na tle tych procesów, jak podkreśla autor, zmieniła się sytuacja rodziny. Płaszcz chroniący prywatność rodziny stał się mniej szczelny i ujawniły się dotąd ukryte aspekty życia rodzinnego, w tym przemoc domowa i krzywdzenie dzieci. Zauważyć należy, iż oba wskazywane przez Finkelhora nurty zmian w różnorodny sposób wpłynęły na transformację społecznego postrzegania dziecka i jego podmiotowości – rozpoczęły proces zarówno jego emancypacji społecznej, jak i politycznej. W sposób szczególnie uwidocznił się on w rozwoju i popularyzowaniu się w pedagogice nurtów oraz idei krytycznych wobec starego porządku wychowawczego i tradycyjnych interakcji pomiędzy dorosłymi a dziećmi. I choć najogólniej ujmując – za Hansem Sanerem, cytowanym przez Bogusława Śliwerskiego (2007) – dorośli i dzieci współcześnie wchodzą

ze sobą w złożone relacje, zarówno podporządkowania, jak i równoważności lub względnej niezależności (autonomii)¹, to zauważyć można, iż rozwijająca się polityczna podmiotowość dziecka zdaje się obecnie obierać wyrazisty kierunek. Dynamicznie rozwijają się dzisiaj działania zmierzające do zapewnienia dziecku równoprawnej ochrony praw i partycypacji społeczno-politycznej. Ich ugruntowaniem są obecnie zapisy w międzynarodowych porozumieniach i konwencjach.

Współcześnie postuluje się, by dziecko było postrzegane jako byt autonomiczny, zdolny do samowychowania i autosocjalizacji. Co więcej, takie dziecko od kilku lat zaczyna zadomawiać się w salach parlamentów międzynarodowych i państwowych, choć w rzeczywistości zaistniało już wcześniej w ideach pedagogiki. Ten problem na podstawie analizy stanowisk różnych autorów ciekawie przedstawia Bogusław Śliwerski (2007, s. 102–133). Na progu nowego tysiąclecia rozpoczęła się prawdziwa rewolucja w społeczno-politycznym sposobie postrzegania i traktowania dziecka. Nauki o człowieku już dawno podkreślały, iż człowiek nie może się zdrowo rozwijać bez poszanowania od samego początku jego godności i indywidualności. Na przełomie tysiącleci głos ten ostatecznie przyjął postać decyzji i postanowień politycznych, których ukoronowaniem jest konstytucja praw dziecka i globalne standardy na temat jego pozycji i sytuacji życiowej. *Dorośli zrobili już sporo, aby uczynić życie dzieci lepszym – stwierdza Peter Lachman (2002, s. 591) – teraz nadszedł czas, aby uczynić je szczęśliwszym; dzieci nie tylko chcą być bezpieczne, syte i wykształcone, ale chcą być szanowane i wysłuchiwane.*

W imię zdrowego i pełnego rozwoju człowieka, ale też w imię rozwijania demokracji, głos dziecka jest coraz częściej brany pod uwagę przy podejmowaniu decyzji politycznych na temat sposobów rozwiązania problemów, które go bezpośrednio dotyczą. Widzimy więc dzieci stające za mównicą Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych, widzimy sesje parlamentów dziecięcych w różnych krajach oraz dzieci będące niemal współautorami światowego raportu na temat własnej sytuacji życiowej². Zaczyna kształtować się swoisty rodzaj poprawności politycznej, polegający na uwzględnianiu głosu i uwag dzieci, szanowaniu ich godności i woli oraz prawa do samostanowienia. Jak na razie jednak ta poprawność polityczna jest obecna głównie w salach i korytarzach międzynarodowych parlamentów, zgromadzeń czy organizacji. Tymczasem na co dzień nadal tkwi niemal niewzruszenie przed zamkniętymi drzwiami domów, szałasów, namiotów, lepianek i innych miejsc, gdzie rodzą się i wychowują dzieci na całym świecie. Parafrazując jedną z wypowiedzi Barbary Smolińskiej-Theiss³, można powiedzieć, iż w początkach XXI wieku dziecko przewija się przez sale parlamentów krajowych i międzynarodowych i usadawia w różnorodnych prawnych dokumentach, konwencjach i reko-

¹ Nawiązuję tu do trzech modeli wychowania dziecka wyróżnianych we współczesności i opisanych przez szwajcarskiego pedagoga Hansa Sanera, a przytaczanych przez Bogusława Śliwerskiego (2007).

² Chodzi o raport przygotowany przez Paula Sergia Pinheira (2006), pt. *Światowy raport o przemocy wobec dzieci /World report on violence against children/*, który w ramach tej rozprawy będzie dokładniej analizowany w jej dalszych rozdziałach. By go przygotować, intensywnie konsultowano się z dziećmi ze wszystkich regionów świata.

³ Chodzi o wypowiedź autorki zawartą w opracowaniu: *Dziecko – nadzieja świata. Dziecko – świętek przyrodny*, [w:] *Humaniści o prawach dziecka*, pod red. J. Bińczyckiej, Kraków 2000, s. 103.

mendacjach. Czy jednak międzynarodowe konwencje zapewniają realne podstawy ochrony i mogą zagwarantować w poszczególnych społeczeństwach implementację praw uniwersalnych (globalnych)? Jednak globalnie podmiotowo traktowane dziecko często niewiele ma wspólnego z dzieckiem tkwiącym w lokalności, podporządkowanym woli, a nierzadko samowoli dorosłych, rodziców. Konkretnie dziecko, osadzone w określonej społeczności lokalnej, wyrastające w konkretnej rodzinie, nader często dzieli przepaść od obrazu dziecka wyłaniającego się z prawnych zapisów w różnych rekomendacjach czy kodeksach.

Niewątpliwie w ciągu ostatnich dziesięcioleci, a szczególnie intensywnie w ostatniej dekadzie, wiele uczyniono dla ochrony dzieci i ograniczania wszelkich przejawów ich krzywdzenia. Kolosalną rolę odegrała w tym względzie Konwencja o Prawach Dziecka z 1989 roku. Autorzy wyraźnie zauważają, iż od czasu jej wprowadzenia dzieci na całym świecie otaczane są coraz lepszą opieką, coraz lepiej chronione przez postanowienia prawa międzynarodowego i narodowego. Na fundamentach międzynarodowych praw poszczególne społeczeństwa zbudowały podstawy i standardy rozwijania różnych własnych środków ochrony dzieci. Szczególnie wiele korzystnych zmian można zauważyć w sferze zdrowia dzieci i ich edukacji. Znacznemu ograniczeniu uległy też zjawiska takie, jak praca dzieci i ich komercyjne wykorzystywanie czy udział dzieci w zbrojnych konfliktach. Nadal jednak bardzo poważnym problemem pozostaje przemoc strukturalna, jakiej poddawane są dzieci na całym świecie, a szczególnie te w południowych i azjatyckich regionach świata (Lachman, 2002). Przemoc strukturalna przejawia się między innymi w warunkach, w których egzystują dzieci za sprawą dorosłych – chodzi tu przede wszystkim o życie dzieci w sytuacji wojen i konfliktów, głodu czy chorób. Można też wskazać i inny rodzaj doświadczanej powszechnie przez dzieci przemocy – przemoc symboliczną, dokonującą się poprzez narzucanie dzieciom znaczenia i porządku świata oraz społeczeństwa (por. Sawisz, 1989; Bourdieu, Passeron, 1990; Kwieciński, 1992; Jacyno, 1997; Wesołowska, 2003; Dąbrowska-Bąk, 1995 i 2005).

W wielu krajach rozwinęły się specjalistyczne systemy wsparcia i pomocy dziecku w zaspokajaniu potrzeb życiowych i ochrony przed złym traktowaniem. W niektórych powstały nawet specjalistyczne służby i procedury ochrony dzieci przed krzywdzeniem. W konsekwencji, miliony dzieci żyją w lepszych warunkach i mają większe szanse na przetrwanie (Doek, 2002). Nadal jednak dzieci są zbyt często krzywdzone i w różny sposób wykorzystywane. Nadal cierpią wskutek nieodpowiedzialnych lub agresywnych postaw dorosłych oraz, co pozostawia szczególnie dotkliwie życiowe blizny, przez tych najbliższych – rodziców. Wewnątrzrodzinna przemoc wobec dzieci jest codzienną rzeczywistością rzesz dzieci na całym świecie, a potwierdzają to aktualne światowe raporty (Pinheiro, 2006; ISPCAN, 2006; por. Doek, 2002; *Review on national...*, 2007). Jednocześnie dziecku krzywdzonemu w rodzinie najtrudniej jest pomóc. Podejmowanym w tym zakresie decyzjom towarzyszy zazwyczaj wiele wątpliwości i napotykają one na wiele psychologicznych i kulturowych przeszkód. Rodzina jest najbardziej konserwatywną przestrzenią społeczną, w obrębie której z trudem wprowadzane są wszelkie zmiany w ideologii, regułach i postaciach funkcjonowania, najmocniej też broni się przed ingerencją w jej życie, w swoją szeroko pojmowaną „homeostazę”.

Polityczno-społecznym transformacjom sytuacji dziecka powoli jednak zaczyna towarzyszyć transformacja o moralnej proveniencji. Ta, zdaniem Finkelhora (2002), dotyczy dwóch kwestii. Po pierwsze, dotychczas jedynie naukowy konsensus, iż dzieci powinny być wychowywane głównie przez miłość, a nie surową dyscyplinę, zaczyna powoli upowszechniać się społecznie. Poza kręgami naukowymi coraz powszechniej przyjmuje się, iż pewne sposoby traktowania dzieci przynoszą im cierpienie i ból, iż w istocie zaburzają ich rozwój, a nie, jak uważano wcześniej, sprzyjają mu. Po drugie, obecnie też powszechniej uznaje się, iż relacja dorosłych, rodziców z dziećmi nie może być akceptowana w postaci władzy nieograniczonej i wyraźnej dominacji, gdyż nie posiada to jakiegoś wyraźnego uargumentowania w prawie naturalnym.

Warto podkreślić, iż wątki moralne, związane ze spostrzeganiem i interpretacją zjawiska krzywdzenia dzieci, zaczęły obecnie dominować nad głośnymi, wcześniej przywoływanymi argumentami, zwracającymi uwagę na powszechny zakres jego występowania, na „epidemię krzywdzenia dzieci”. Historyczne analizy ukazały koszmarną przemoc i krzywdzenia, których doświadczały dzieci w przeszłości, pokazując jednocześnie, że czasy współczesne szczególnie nie wyróżniają się co do natężenia przedmiotowych zjawisk. Uwidoczniły przemoc wobec dzieci jako praktykę wrośniętą w kulturę i wychowanie wielu społeczeństw minionych epok. Ponadto, oba wątki, tj. moralnej i politycznej argumentacji, osłabiły silny wcześniej utilitarny nurt argumentacji, ukazujący zagrożenie, jakie dla społeczeństwa stwarzają jednostki krzywdzone w dzieciństwie. Nurt ten był szczególnie znaczący jeszcze w XIX wieku, a więc w początkach kształtowania się ruchu ochrony dzieci krzywdzonych. Dominował przez kolejne długie dziesięciolecia, gdyż posiadał szczególne walory mobilizowania sił społecznych do przeciwdziałania zjawisku oraz do przekonywania różnych instytucji i osób, by podejmowały decyzje korzystne dla ochrony dzieci przed krzywdzeniem. Zauważyć należy, iż w ten sposób działania mające na celu ochronę dzieci przed krzywdzeniem w istocie motywowane były chęcią społeczeństw do ochrony samych siebie. Motywy te poddane zostały wreszcie krytyce jako w rzeczywistości niespójne z podmiotową ideą dziecka i demokratyczną ideą społeczeństwa (por. Howitt, 1993).

Oba prądy zmian, społeczno-polityczny i moralny, stworzyły podstawę dla rosnącej społecznej akceptacji sposobu rozumienia krzywdzenia dziecka jako nadużywania pozycji i siły przez rodziców, wobec których to zachowań publiczne autorytety mają prawo, w imię ochrony dziecka i jego dobra, ingerować w rodzinę. Bez społeczno-politycznego i moralnego poruszenia problem dziecka krzywdzonego pozostałby kategorią eksplorowaną i opisywaną jedynie w naukowych rozprawach. Ruchy społeczne są niezbędne, aby każdy problem społeczny przeszedł ze stadium jego nagłaśniania do obszaru uwagi publicznej, osiągając bardziej dojrzałą postać (Spector i Kitsuse, 1977 za: Finkelhor, 2002). Postać dojrzała charakteryzuje się nie tylko wzrastającą instytucjonalizacją problemu i profesjonalizacją działań wobec niego, ale też rozpoznaniem potrzeby większej odpowiedzialności społecznej. W społeczeństwach, które już wcześniej dostrzegły problem krzywdzenia dzieci, uwidacznia się to w dynamice epidemiologii zjawiska – tj. w spadku danych liczbowych, co może między innymi wskazywać na zwiększającą się odpowiedzialność rodziców i poprawę w sposobie traktowania dzieci (zob. Finkelhor i Jones, 2003). Z ko-

lei w innych społeczeństwach, które dopiero stosunkowo niedawno zdefiniowały występowanie u siebie problemu krzywdzenia dzieci, pojawiają się wyraźne symptomy większej publicznej akceptacji dla ingerencji w rodzinę i organizowania różnych form działań interwencyjnych. Dodatkowo, w społeczeństwach tych następuje dość dynamiczna profesjonalizacja działań. Jaap Doek (2002) trafnie zauważył, iż obecnie rozwija się potrzeba upowszechnienia odpowiedzialności obywatelskiej w sferze ochrony dzieci przed krzywdzeniem i działań na rzecz poprawy warunków rozwoju dzieci, funkcjonowania rodzin i całych lokalnych społeczności.

Bez wątpienia dla obecnego i nadal rozwijającego się ujęcia zjawiska krzywdzenia dziecka, jako wymagającego społecznej interwencji i ingerencji w rodzinę, istotne znaczenie ma również „klimat ponowoczesności” odnoszony do oceny stosunków pomiędzy rodzicami. Ów wpływ ponowoczesności można tu, za Anną Gizą-Poleszczuk (2005, s. 251–252), przedstawić w postaci refleksji, iż *w czasach postnowoczesnych większą wagę przykłada się do znaczenia rodziny dla jednostki nie dla społeczeństwa, [...] dobra rodzina to ta, która tworzy najlepsze środowisko pierwotnej socjalizacji i stanowi dla jednostki niezastąpione źródło poczucia bezpieczeństwa i stabilności, ale też inspirację do rozwoju i samorealizacji*. Dalej autorka zauważa: *Nie ma już złych synów czy krnąbrnych dzieci – są źli lub niekompetentni rodzice, niezdolni do stworzenia właściwego dla rozwoju „dobrej” osobowości środowiska*. Słowa te obrazują, jak znacząca zmiana nastąpiła w sferze postrzegania rodziny. Odeszliśmy od mitu ciepła domowego ogniska, by, jak zauważa Dennis Howitt (1993), w rodzinie dostrzegać obecnie jedno z podstawowych źródeł zagrożenia jednostki (por. Jarosz, 2001).

Anna Giza-Poleszczuk (2005) podkreśla też, iż współcześnie zmieniła się postawa społeczna wobec ingerencji w rodzinę problemową. Jej zdaniem, w ostatnich dziesięcioleciach powoli dokonywała się dość znacząca transformacja w zakresie relacji pomiędzy rodziną a pewnymi instytucjami społecznymi – intruzyjnymi wobec niej. W świetle argumentów ochrony praw jednostki, poszanowania godności dziecka i jego praw oraz w świetle katastrofalnych skutków dotyczących krzywdzenia w dzieciństwie, a także wskutek społecznej edukacji w tym zakresie, nieco osłabły obyczajowe bariery ingerencji w rodzinę; rodzina uległa „rozszczelnieniu” w porównaniu z jej wcześniejszą silną hermetyzacją. Przyzwoleniem społecznym zaczynają cieszyć się idee i działania ingerujące w rodzinę, a mające na celu ochronę jej członków – zwłaszcza dzieci, szczególnie w sytuacjach, kiedy doznają one w swoich rodzinach krzywdy, cierpienia, bólu, zaniedbywania czy innych szkód. Co więcej, reagowanie na zjawisko i podejmowanie wobec niego stosownych interwencji formułowane jest współcześnie w postaci reguły odpowiedzialności – odpowiedzialności państwa jako głównego podmiotu ochrony dzieci przed krzywdzeniem, ale też odpowiedzialności wszystkich obywateli (obowiązku obywatelskiego) (Lewis i inni, 2004; Doek, 2002).

Z drugiej strony, analizując wielorako ochronę dzieci przed krzywdzeniem nie można nie zauważyć dokonującej się naukowo-społecznej zmiany w zakresie percepcji rodziców krzywdzących dzieci. Wskutek rozwoju badań nad uwarunkowaniami krzywdzenia dziecka, rozwoju tzw. koncepcji ekologicznych podkreślających wpływ pozaindywidualnych czynników i warunków, częściowo zdjęto z rodziców całkowi-

tą odpowiedzialność za krzywdę wyrządzaną dzieciom. Obecnie uznaje się, iż różne procesy i zjawiska społeczne, w tym znaczące zmiany dotyczące struktury i stabilności rodzin, spójności środowisk lokalnych, a także zmiany w obrazie wsparcia społecznego, powiększają dystans pomiędzy tym, czego rodziny potrzebują, aby wychować dzieci, a tym, jakie możliwości w tym względzie stwarzają im warunki współczesności w sensie lokalnym i ponadlokalnym. Tym samym uznaje się, iż nowoczesność – jej procesy i zjawiska, pogłębiają obszar ryzyka krzywdzenia dziecka w rodzinie.

Rodziców krzywdzących, uwikłanych w cały splot niekorzystnych czynników, postrzega się obecnie przede wszystkim jako tych, którzy nie opiekują się odpowiednio dziećmi lub wręcz zagrażają im nie z powodu złej woli i braku chęci, ale wskutek trudnej sytuacji psychospołecznej i braku kompetencji do radzenia sobie z własnym rodzicielstwem, z samym sobą i z różnymi wymaganiami życia. Dlatego we współczesnych koncepcjach ochrony dzieci przed krzywdzeniem przyjmuje się założenie, iż większość rodziców chce być dobrymi rodzicami oraz iż większość tych, którzy krzywdzą swoje dzieci, przy odpowiednim wsparciu i pomocy, jest w stanie poprawić jakość swojego rodzicielstwa. W konsekwencji przyjmuje się, jako podstawową ideologię organizowania działań, iż najbardziej właściwym miejscem rozwoju dziecka jest bezpieczny i stabilny dom rodzinny, a interwencje wobec krzywdzenia dziecka mają przede wszystkim poprawiać jakość rodzicielstwa, a nie zastępować je.

Z drugiej jednak strony, zarówno poważne rozmiary zjawiska krzywdzenia dzieci, jak i braki oraz mankamenty w dotychczas stosowanych rozwiązaniach mających na celu ograniczanie zjawiska, a nade wszystko niska skuteczność interwencji w rodzinach z już rozwiniętym problemem przemocy nad dzieckiem lub zaniedbywania go, spowodowały przeniesienie uwagi badaczy i autorów na obszar działań profilaktycznych. Obecnie uważa się, iż to profilaktyka i wczesna interwencja wobec ryzyka wystąpienia zjawiska powinny stać się najważniejszymi filarami działań ograniczających krzywdzenie dzieci. W globalnych ujęciach i stanowiskach na temat ograniczania krzywdzenia dzieci obszary działań profilaktycznych uznawane są za szczególnie pożądane.

Profilaktyka krzywdzenia dziecka staje się dzisiaj niezwykle poważną sferą działalności naukowej i politycznej. Jej postulowany kształt zostanie przeze mnie przedstawiony na stronach tej rozprawy jako bardzo istotny obszar działań. Profilaktyka przybiera aktualnie wyrazisty i „wystandaryzowany” charakter. Współcześnie formułowane są konkretne rekomendacje na temat form i zasad prowadzenia profilaktyki oraz wskazywane są wyraźnie poziomy jej realizowania. O standaryzację działań ochrony dzieci przed krzywdzeniem dopominały się od lat naukowe autorytety. Już jeden z najznakomitszych badaczy i pionier tematu – Henry Kempe, wskazywał na potrzebę stworzenia konwencji i standardów dotyczących praw dzieci do ochrony przed krzywdzeniem. Po nim kolejni autorzy podnosili tę kwestię (Marzouki, 1997; Doek, 2002). Także polscy eksperci podkreślają potrzebę określenia standardów i procedur w obszarze pomocy ofiarom przemocy w rodzinie – w tym dzieciom krzywdzonym. Widzą w tym zarówno element profesjonalizacji praktyki, jak i konieczny warunek skuteczności działań⁴ (Mellibruda i Durda, 2007).

⁴ W odpowiedzi na takie potrzeby opracowywane są ostatnio w Polsce standardy szczegółowe i pro-

Międzynarodowe doświadczenie w dziedzinie ochrony dzieci przed krzywdzeniem w obiecujący sposób kreuje współcześnie globalne podstawy dla lokalnych rozwiązań. To centralna idea niniejszej rozprawy, która będzie w niej ukazywana i argumentowana wielowątkowo. Współczesne globalne ujęcie problemu krzywdzenia dziecka w rodzinie ukazane zostanie jako przedstawiające w swych ostatnich propozycjach zdecydowaną usystematyzowaną sferę wskazań i rekomendacji, które wyznaczają jak matryca rozwiązania lokalne.

Z początkiem nowego, XXI wieku, działania podejmowane w celu ochrony dziecka przed krzywdzeniem wykroczyły poza tworzenie małych projektów i ograniczonych programów, którymi charakteryzowały się dotychczas. Jak ujął to jeden z redaktorów naczelnych prestiżowego międzynarodowego periodyku „Child Abuse and Neglect”, John Leventhal (2001), profilaktyka krzywdzenia dzieci *“...is out of the starting blocks”, „the race to prevent child maltreatment however is not a sprint, but rather a marathon”*⁵.

W Polsce bardziej intensywne profesjonalne działania na rzecz ochrony dzieci przed krzywdzeniem liczą sobie zaledwie kilkanaście lat. Z pewnością możemy jednak znacząco wzbogacić obszar własnych działań w celu ochrony dzieci przed krzywdzeniem i podnieść ich skuteczność, dokonując aplikacyjnej analizy standardów globalnych. W tej właśnie intencji podjęłam prace nad obszarem działań społecznych wobec zjawisk krzywdzenia dziecka w rodzinie. Ich efektem jest niniejsza rozprawa wraz z jej ostatecznym owocem w postaci aplikacyjnego teoretyczno-praktycznego modelu rozwijania i modernizowania lokalnych działań ochrony dzieci przed krzywdzeniem.

Analizy, które doprowadziły do powstania proponowanego przeze mnie modelu, ale nade wszystko pozwoliły mi (jak wierzę) w hermeneutyczno-fenomenologicznej perspektywie zrozumieć istotę zjawiska krzywdzenia dzieci przez rodziców oraz dostrzec naturę i mechanizm rozwijania się społecznych działań ochrony dzieci przed takimi zachowaniami i sytuacjami, prezentuję w uporządkowany sposób jako kolejne fragmenty rozprawy.

Pisząc te słowa, z ogromnym szacunkiem przyjmuję stanowisko Stanisława Ossowskiego (2001, s. 187), który uważał, że odpowiedzialność naukowa nie polega na gwarancjach prawdziwości wypowiedzanych zdań, jeżeli się takiej gwarancji nie deklaruje. Polega natomiast na gotowości do pełnego zdania sprawy z tego, dlaczego się takie zdanie wypowiedziało i dlaczego się je wypowiedziało w taki sposób. Poczucia odpowiedzialności naukowej nie mierzy się bezpośrednio stopniem weryfikacji tez, lecz świadomym stosunkiem do ich uzasadnienia i rzetelnym ujawnieniem wszelkich wątpliwości. Naukowiec ma prawo wypowiadać swoje osobiste

cedury postępowania dla ochrony dzieci przed krzywdzeniem, określające algorytmy postępowania w sytuacjach podejrzeń zaistnienia przedmiotowych sytuacji. Adresowane są one do różnych służb: pedagogicznych (zob. strona internetowa Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej: www.mpips.gov.pl, tam: kampania „Dzieciństwo pod ochroną”) czy społecznych i medycznych (w ramach kampanii „Kochaj Nie Krzywdź – Pomóż” Rzecznika Praw Dziecka, zob. np. www.mederi.free.ngo.pl; oraz www.kochaj-niekrzywdz-pomoz.pl/pomoz.php).

⁵ „...wystartowała z bloków, jednak wyścig w zapobieganiu maltretowaniu dziecka nie jest sprintem, a raczej maratonom” (tłumaczenie własne).

przypuszczenia i sądy wartościujące, ale wówczas jest zobowiązany tak je przedstawić – jako osobiste przypuszczenia i oceny.

Pamiętając o istocie naukowej odpowiedzialności, przedstawiam tezy tej rozprawy bez gwarancji ich prawdziwości – własne interpretacje i oceny działań społecznych podejmowanych wobec krzywdzenia dziecka oraz drogę analizy, która uzasadniła ich sformułowanie.

W kolejnych rozdziałach rozprawy przedstawiłam:

Założenia teoretyczne i metodologiczne podjętych analiz, w których przede wszystkim wyjaśniam globalny i lokalny kontekst analizy kategorii odzwierciedlającej zjawisko krzywdzenia dzieci (synonimicznej semantycznie), jaką jest dziecko krzywdzone, oraz podejmowane wobec niego działania. Jednocześnie problematykę krzywdzenia dziecka w rodzinie ukazałam na tle ogólnych koncepcji i teorii społecznych dotyczących globalności i lokalności. Zasadniczym wątkiem tego fragmentu rozprawy jest odniesienie podjętego problemu do podstawowych koncepcji i pojęć pedagogiki społecznej, w której to dyscyplinie została ona osadzona. Przedstawiłam też problematykę rozprawy na tle podstawowych pojęć innych pokrewnych dyscyplin, wykazując tym samym interdyscyplinarny charakter analiz. W tym fragmencie określiłam również charakter rozprawy, jej cele, przedmiot badań oraz problemy badawcze. Opisałam też wykorzystane metody badań.

W *rozdziale pierwszym* podjęłam analizę sytuacji dzieci w różnych epokach historycznych, koncentrując się na kilku aspektach:

- ogólnej ocenie sytuacji dzieci i ukazania zachowań ich krzywdzenia w dziejach społecznych
- szansach na przeżycie, jakie dawali dzieciom dorośli, co wiązało się ze zjawiskiem zabijania dzieci,
- występowaniu w historii ludzkości innych postaci krzywdzenia dzieci, takich jak ich oddawanie, porzucanie i sprzedawanie,
- stosowanej w różnych epokach praktyce opiekuńczej i wychowawczej jako wyrażnym obszarze krzywdzenia dzieci.

Rozdział ten kończę, odwołując się do stanowiska uznanych w tej dziedzinie autorytetów, propozycją usystematyzowania dziejów relacji (krzywdzącej) pomiędzy dorosłymi a dziećmi.

W *rozdziale drugim* ukazałam ewolucję naukowego i społecznego zainteresowania zjawiskami krzywdzenia dzieci na tle społeczno-ekonomicznej sytuacji. Dokładniejszej analizie poddałam początki badań na temat krzywdzenia dzieci, począwszy od połowy XIX wieku i działalności takich badaczy, jak Ambroży Tardieu i Zygmunt Freud. Ukazując dynamiczny rozwój nauki o krzywdzeniu dzieci, jaki ma miejsce od połowy XX wieku, przedstawiłam trendy, dominujące w badaniach nad zjawiskiem oraz nurty, jakimi w kilku okresach charakteryzowały się analizy merytoryczne i metodologiczne. W tym rozdziale omówiłam też rozwój zainteresowania zjawiskiem krzywdzenia dzieci przez rodziców w nauce polskiej. Przedstawiłam nadto rozważania na temat charakteru interesującego mnie zjawiska, rozwoju społecznej świadomości wobec zjawiska krzywdzenia dzieci – potraktowanie go jako problemu społecznego i jego transformacji w problem społeczno-polityczny.

W *rozdziale trzecim* zawarłam analizy ukazujące ewolucję społecznych działań, jakie podejmowano wobec dzieci krzywdzonych, wraz z ich instytucjonalizacją, która pojawiła się w pewnym momencie historii. Fragment ten ukazuje drogę od filantropii i dobroczynności do instytucjonalizacji i profesjonalizacji, jaką przeszły różne działania podejmowane wobec dzieci krzywdzonych. W tym rozdziale scharakteryzowałam również początki międzynarodowego zainteresowania problemem krzywdzenia dzieci. Znaczny fragment rozdziału poświęciłam obrazowi ewolucji współczesnych działań (od drugiej połowy XX wieku) oraz istniejących na ten temat dyskusji i metaanaliz. Na tle tej prezentacji starałam się wyeksponować konstruktywną dla idei tworzenia nowoczesnych systemów ochrony dzieci przed krzywdzeniem krytykę ekspertów, dotyczącą niemal półwiecza profesjonalnych działań.

W *rozdziale czwartym* omówiłam wyniki badań na temat globalnych standardów ochrony dzieci przed krzywdzeniem. Wnikliwej analizie poddałam różne międzynarodowe – globalne dokumenty: konwencje, akty, komentarze. Ich treść analizowałam pod kątem komentowania przez nie kwestii krzywdzenia dzieci, a zwłaszcza koniecznych działań wobec dzieci krzywdzonych w rodzinie. W rezultacie starałam się ukazać uniwersalną współczesną matrycę społeczno-politycznego ujmowania problemu krzywdzenia dziecka i podejmowanych wobec tego zjawiska działań. Uzupełnieniem międzynarodowego stanowiska w przedmiotowej sprawie, reprezentowanego w różnych dokumentach, jest kierunkowa działalność globalnych podmiotów i organizacji pod auspicjami Narodów Zjednoczonych, których inicjatywy (w tym ogólnoswiatowe raporty) i stanowiska również poddałam szczegółowej analizie.

W kolejnym – *piątym rozdziale*, podobnej analizie, jak w rozdziale czwartym, poddałam regulacje międzynarodowe na poziomie regionalnym – europejskim. Regionalne standardy ochrony dzieci przed krzywdzeniem wyznacza dość bogaty zakres rekomendacji europejskich, do których przestrzegania i wprowadzania są zobowiązane lub zachęcane państwa Unii Europejskiej i Rady Europy. Starałam się ukazać również owe rekomendacje jako cenne źródło bezpośrednich i praktycznych wskazań na temat organizowania działań ochrony dzieci przed krzywdzeniem na poziomie lokalnym (państwowym i społeczności lokalnych). Wiele z tych wskazań wykorzystałam następnie w treści i strukturze końcowego, proponowanego przeze mnie, modelu.

Rozdział szósty przedstawia aktualne stanowisko nauki na temat zasadniczych aspektów dotyczących zjawiska krzywdzenia dziecka i działań wobec niego. W perspektywie: pojęciowej, epidemiologicznej, etiologicznej, znaczeniowej i racjonalnego przeciwdziałania, przeanalizowałam zasadnicze zmiany, jakie zaszły w ujmowaniu interesującego mnie zjawiska, oraz ostateczne ustalenia, do których doszli badacze, a także odkrycia i osiągnięcia, które zdobyły uznanie międzynarodowej społeczności naukowej, wchodząc do kanonu naukowej dyskusji o podjętym problemie. Tym samym w tym rozdziale przedstawiłam współczesne standardy naukowe na temat rozumienia problemu krzywdzenia dzieci w rodzinie, uwarunkowania i sposoby przeciwdziałania takim zachowaniom.

W *rozdziale siódmym i ósmym* przedmiotem mojej analizy stały się stanowiska ekspertów i badaczy (naukowców i praktyków) wypowiadających się na temat dzia-

łań, jakie wobec problemu krzywdzenia dzieci w rodzinie powinno się podejmować w kontekście działań lokalnych. Ich stanowiska, wynikające z całokształtu wiedzy o zjawisku oraz metaanalizy praktyki działań, wsparłam indywidualną analizą badań nad różnymi aspektami szczegółowymi, np. dotyczącymi wpływu jakości środowiska lokalnego na ryzyko krzywdzenia dzieci. W tych rozdziałach zaprezentowałam więc charakter pożądaných działań profilaktycznych i interwencyjnych w paradygmacie wielosektorowym i wielopoziomowym. Szczególną uwagą obdarzyłam problemy międzysektorowej współpracy w środowisku lokalnym.

Rozdział ósmy ukazuje bezpośredni kontekst ochrony dzieci przed krzywdzeniem, jaki tworzą warunki państwowe. Analizie poddałam tu współczesne polskie regulacje prawne, starając się je ukazać jako standardy określające charakter zjawiska i charakter działań, jakie mogą być podejmowane wobec niego. Przeanalizowałam również programy i plany państwowe, w których wyznacza się kierunki działań wobec kwestii krzywdzenia dziecka w rodzinie. Zainteresowałam się też procedurami działań wobec dzieci krzywdzonych, jakie formułowane są w różnych wybranych przeze mnie źródłach, oraz rekomendacjami i postulatami ekspertów w zakresie prawa oraz w zakresie przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci.

Wreszcie ostatni fragment, *rozdział dziesiąty*, przedstawia autorską propozycję złożonego i wielozakresowego modelu tworzenia i modernizowania lokalnego systemu ochrony dzieci przed krzywdzeniem, czyli kilkukomponentowej struktury charakteryzującej się wzajemnymi związkami. Treść modelu oparta została na wskazaniach standardów globalnych, regionalnych i państwowych. W modelu określiłam cele i wartości (założenia), obszary i zasady aplikacji założeń oraz reguły metodyki tworzenia i modernizowania lokalnych systemów ochrony dzieci przed krzywdzeniem. Szczególną uwagę poświęciłam „badawczej/ diagnostycznej aktywności”, jaka powinna być realizowana w ramach takiego systemu, uzupełniając w tym aspekcie swój model o szczegółowe treści (wskaźniki) i kategorie badań, które zamieściłam w Aneksie.

W *Słowie końcowym* przedstawiłam z perspektywy pedagoga społecznego kilka zamykających rozprawę refleksji i wniosków podsumowujących rozpatrywane w pracy kwestie ochrony dzieci przed krzywdzeniem.

* * *

Oddaję w ręce Czytelnika tę rozprawę z poczuciem uwieńczenia w ten sposób moich wieloletnich studiów nad problemem krzywdzenia dziecka w rodzinie i działań, które wobec niego podejmowano w historii i obecnie. Wiele kwestii i problemów zostało w tej pracy jedynie zarysowanych i rodzi potrzebę pogłębienia czy to poprzez badania teoretyczne, czy też *stricte* empiryczne. Jestem tego świadoma i wiem, że otwiera się przede mną dalsza droga, którą prawdopodobnie przyjdzie mi podążać w mojej dalszej naukowej działalności.

Przedstawiając niniejszą rozprawę, winna jestem uznanie i wdzięczność tym wszystkim, którzy stanęli na dotychczasowej drodze, wpływając czasem na ostateczny kierunek, którym podążyłam. Bez ich życzliwych uwag, wsparcia i otuchy, której mi dodawali, nie miałabym śmiałości przedstawiać dzisiaj tę rozprawę, nie

miałaby też ona takiego właśnie kształtu. Dziękuję moim bezpośrednim nauczycielom: Profesorowi Andrzejowi Radziewiczowi-Winnickiemu i Profesor Ewie Syrek, bez których akceptacji i wsparcia, bez uwag i podpowiedzi, rozprawa ta miałaby nikłe szanse na powstanie. Dziękuję Recenzentom pracy – Profesor Krystynie Marzec-Holce i Profesorowi Bogusławowi Śliwerskiemu za życzliwe recenzje oraz podpowiedzi i uwagi, które zdecydowanie przyczyniły się do poprawienia jakości tej rozprawy. Dziękuję też moim przyjaciołom oraz moim Mistrzom – Profesorkom i Profesorom reprezentującym różne ośrodki akademickie w Polsce, którzy okazali mi życzliwość w trakcie przygotowywania tej rozprawy oraz służyli mi cennymi uwagami i pomocą. Choć nie mam możliwości wymieniania wszystkich osób, zapewniam, iż pozostaną one na zawsze w mojej serdecznej pamięci.

Dziękuję również za wyrozumiałość mojemu ukochanemu synowi i proszę, by wybaczył mi to, że część jego drogiego dzieciństwa upłynęła w cieniu mojej pracy nad tą rozprawą. Sądzę jednak, iż ten długoletni wysiłek naukowy pozwolił mi też lepiej zrozumieć nasze relacje i ostatecznie pomógł być lepszą matką.

INDEKS NAZWISK

- Ablewicz K. 57,58
Abney V.D. 299
Abrahams N. 340, 341
Adamek S. 91
Agnew T.S. 150
Aitkin M. 376
Albans St. 151
Alderson P. 179, 186
Altman R. 62, 82
Alizadeh H. 323
Anda R.F. 289, 291
Andrejew I. 127, 407, 408
Andrzejewski M. 182, 183, 185, 186, 236,
403, 405, 306, 408, 411, 413, 419
Annan K. 212, 213, 306
Antosiewicz K. 145, 146
Apostolides P. 115
Appelbaum M. 326, 330
Archard D. 64
Aries P. 61–64, 70, 74, 78, 85, 86, 94–96,
98, 99, 101, 106
Ashby L. 88
Ashton V. 341, 342
- Babicki Cz. 91
Bach C. 115
Bachelard G. 34
Badinter E. 72, 75, 77, 78, 81, 84, 86, 94,
96, 97
Badora S. 491
Badura-Madej W. 42, 122, 123, 161, 293,
296, 412
Bakan D. 62, 68–74, 83, 109, 110, 114–
116, 150
Baker A.W. 285
Bala N. 283
Balcerek M. 34, 149, 153–157
Balcerzak-Paradowska B. 53, 403
Baley S. 110
Barbier J.M. 23, 24, 41, 43
Bragiel J. 37, 102, 107, 108, 110, 114, 115,
127, 150, 151, 158
- Barkdull H. 396
Barlow J. 335
Bartholdson Ö. 63, 64, 81, 283
Bartnicka K. 129
Batawia S. 127
Baudler G. 62, 69, 71
Baumann B.L. 307
Bauman T. 44, 48, 475
Bauman Z. 16, 31, 61
Beck U. 31
Becker S. 132, 446
Behl L.E. 104, 125, 126
Beisert M. 282
Belsky J. 166, 286, 287
Benedict R. 62, 65, 103
Benger J.R. 338
Bentovim A. 330
Bereźnicki M. 127
Berliner L. 282, 336
Bertalanffy L. 448
Besharov D.J. 337
Bhattacharyya A.K. 136
Białobrzaska K. 30
Bieńkowski T. 86
Bińczycka J. 2, 141, 192
Black M. 283
Black D. 28, 29
Blendeau M. 115
Bloom A. 62
Błachno M. 323
Boehn M. 61
Boer-Buquicchino de M. 252, 267
Bonet Th. 112
Bonner B. 338
Bools C. 282
Bourdieu P. 3
Bowlby J. 111, 325
Bradley R. 483
Brańka Z. 292
Brassard M. 65, 282
Braunmuhl v. E. 89, 90, 111
Breiner S.J. 62, 94

- Briar-Lawson K. 396
Briere J. 299
Briscoe-Smith A.M. 116, 323
Brisset C. 91
Bronfenbrenner U. 166, 286
Browne A. 118
Browne K. 122, 123, 161, 162, 197, 224,
226, 236, 290, 298, 307–310, 312, 315,
319, 324, 331, 334, 356, 361
Brzezińska A. 21
Brzozowska A. 292
Bulska J. 308
Buss D.M. 69, 70
Bussmann K.D. 202, 254, 323
Butchart A. 306
Butler S. 380, 381, 387
Butrymowicz B. 26
Byles J. 371, 380
- Caffey J. 115, 116, 118
Caldera D. 330
Caldwell B. 483
Cantor E. 336, 344, 348
Carpentier M. 299
Carr A. 229
Chaffin M. 299, 300, 307, 312, 328, 479
Challis L. 381
Chałasiński J. 96
Chandler I. 83, 384
Chojnacki W. 17, 18
Cichosz M. 20, 32, 34, 37, 39, 51, 152,
447
Ciczkowski W. 37
Cielecka-Kuszyk J. 292, 296
Cohen S. 151
Cohn-Donnelly A. 119, 136, 164, 166,
167, 169–173, 286, 299, 307–311, 313–
316, 319, 324–327, 331, 332, 353–356,
358, 359, 400,
Collins R. 148
Conyngham H.A. 104, 125
Corby B. 161
Cornell C. 118, 119, 121, 123, 124, 129–
131
Corsaro W.A. 63
Corso P.S. 290, 298
Coulborn Faller K. 384
Coulton C. 287, 307, 308, 310, 313, 321,
358, 477, 483
- Cox A. 483
Craig M.E. 341
Creighton S.J. 285
Crenshaw W.B. 338, 340, 342
Crittenden P.M. 313
Cross T. 336, 344, 348
Crosson-Tower C. 224, 338, 343, 366–
369
Cudak H. 37
Cur U. 385, 413, 436
Czapów Cz. 127
Czerepaniak-Walczak M. 48
Czerniachowska R. 39
Czyż E. 130, 138, 154, 155, 158, 161, 170,
175, 177, 178, 180–182, 184, 187–192,
239, 267, 404–406, 446, 450
Czyżewska M. 366, 385, 436
- Daly M. 236
Darlington Y. 371, 373, 375, 377, 378, 380,
381, 383, 386, 387, 390
Daro D. 65, 136, 164–173, 286, 289, 299–
301, 307–311, 313–316, 319, 324–328,
330–334, 353–356, 358, 359, 400, 476
Dauzenroth E. 91
Davis P.W. 83, 88
Davis R.T. 325, 328, 329
Dąbrowska-Bąk M. 3
Deblinger E. 346
Deccio G. 477
Delumeau J. 79
Demorgon J. 16
DePanfilis D. 343, 345, 366
Dobrzyńska-Mesterhazy A. 122, 123,
161, 412
Doek J. 3, 5, 6, 118, 119, 136, 139, 174,
175, 177, 190, 191, 283, 314, 335, 339
Dolecki H. 408
Doliński G. 48, 84–86
Dong M. 289
Donnelly-Cohn A. → Cohn-Donnelly A.
Dornfield M. 296
Drake B. 358, 381, 477
Drożdż-Kubiak D. 385, 387, 398, 436,
441
Dube S.R. 289–291, 295
DuBois B. 25
Dubowitz H. 12, 283, 284, 289, 373, 375,
482, 484

- Duggan A. 325–330
Dukes R.L. 341, 372, 399
Duncan S.P. 285, 380, 388
Durda R. 6
Durkheim E. 27, 29, 52
Durrant J.E. 202, 254
- Earls F. 287, 289, 313, 316, 321, 324, 358, 482–485
Eckenrode J.B. 327
Edfeldt A.W. 118
Egeland B. 283, 289
Eisenberg L. 64, 65, 67–70, 74, 77, 80, 85, 149
Eliacher E.R. 115
Elliott D.M. 336
Eminson M. 282
English D.J. 12, 150, 284, 289
Erickson M. 283
Evertz K. 272
- Faller K. 384
Fallon B. 179
Farinatti F. 136
Farson R. 111
Feeney J. 371, 373, 375, 378, 380, 381, 383, 386, 390
Felitti V. 290, 291, 293, 294
Feng J.Y. 340, 341
Ferleger N. 315
Findlatera D. 227
Finkelhorn D. 1, 3, 4, 12, 62, 118, 126, 133, 230, 282–285, 292, 299–301, 305, 336, 337, 339, 340, 344, 348
Flaherty E.G. 340, 341
Flandrin J.L. 62, 78, 97, 99
Flood M. 124, 125, 131, 316, 351, 478, 486
Fluderska G. 285, 340
Fluke J.D. 162, 485
Foerster F. 87
Foucault M. 31
Frąckowiak T. 35, 106
Frazer J.G. 71
Frączka A. 129
Freinet C. 140
Freisthler B. 316, 481
Frencz V. 94
Freud Z. 8, 27, 87, 98, 104, 110, 114, 489
- Friedrich W. 299, 300, 328
Fromm E. 122
Frosh S. 336, 443
Frysztański K. 24
Furniss T. 306, 393
- Gabinet L. 315
Gallmeier T.M. 338
Garbarino J. 125, 136, 166, 279, 280, 287, 308, 310, 313, 316, 321, 351, 358, 476, 479, 482, 486
Garczyński S. 78
Gardner R. 283
Gardocki L. 407, 408
Gaudin J.M. 283, 286, 289, 313, 352
Gelles R. 13, 62, 118, 119, 121, 123, 124, 129–131, 162, 164, 339
Germain R. 282, 286, 287
Ghiglier M.P. 67–69
Giardino A.P. 150, 152, 157, 225, 282, 283, 338, 373, 375
Gibson I. 85
Giddens A. 14, 16, 17, 29, 31
Gil D. 30, 61, 65, 122
Gillis J. 61, 225
Giza-Poleszczuk A. 5, 31, 106, 152
Glaser D. 169, 282, 295, 296, 336, 443
Gliczner Skrzetuski E. 85
Glisson Ch. 371–373, 375, 381, 382, 386–388, 396, 399
Gniazdowski A. 19
Gnitecki J. 16, 17, 57
Goldman J. 298, 290, 306, 308, 309, 324, 326, 327, 329, 334, 336–338, 340–345, 347, 351, 352, 355, 356, 361, 362, 366, 368, 370, 372, 375, 384, 387, 394, 396, 397
Golec D. 128, 272
Golka M. 16
Gomby D.S. 327, 330
Gordon D.S. 62, 88, 150
Górecki M. 226
Górnicka-Boratyńska A. 78
Górnikowska-Zwolak E. 24, 148
Górski J. 86
Grabowska H. 127
Graham-Bermann S.A. 65, 283
Graniewska D. 403
Granosik M. 43, 138

- Grant J.P. 181, 308, 309
Gray J. 312, 325–327, 329, 380
Green P. 295, 303372, 378, 399
Greven P. 85
Griese H.M. 88
Grochociński M. 37
Gromska J. 68, 78, 84, 93, 94, 116, 127, 128
Gronowska B. 184, 185, 404
Grossman R. 308
Gruza E. 412
Grygielski M. 483
Gudbrandsson B. 139, 236, 237, 272, 274–278
Gulczyńska A. 43
Guterman N.B. 300, 325–330, 335
- H**
Habermas J. 30, 31
Hadaś K. 16
Hahn R.A. 326, 328
Hamby S. 316
Hamilton-Giachritsis C. 169, 224, 252, 296, 297, 308–310, 312, 334, 361
Hammarberg T. 202, 254
Hamminger A. 272
Han-Igliewicz N. 127
Hansen D.J. 336, 339–342
Harbin K. 289–291, 293
Harley A.P. 306
Harris J.R. 111
Harrison M. 329
Hart S.N. 65, 156, 282, 289, 296
Hecht D.B. 299
Heine M. 408
Helfer R. 118, 163, 303, 368, 380, 477
Hemmelgarn A. 371, 375, 381, 382, 386–388, 396
Herbert M. 122, 123, 161, 162, 197, 224, 226, 290, 298, 308, 309, 312, 315, 324, 331, 334, 356
Herrenkohl R.C. 283, 315
Herszkowitz I. 336
Hetherington A. 275, 276, 371, 378
Hill R.F. 64, 289, 291
Hiller-Sturmhofel S. 294, 296
Hinshaw S.P. 323
Hirigoyen M.F. 283
Hobbs S. 80
Hoefnagels C. 229
- Hollenberg J. 479
Hollows A. 328
Holt J. 111
Hołówka J. 62
Hołyst B. 292
Horwath J. 126, 373, 375, 376, 378–384, 386–388, 394, 396–398, 424
Housden L. 116
Houtman A. 227
Howing P.T. 296
Howitt D. 4, 5, 109, 111, 150, 163, 164, 171
Hrynkiewicz J. 237, 386, 443, 458
Hudson B. 382, 397, 398
Hunecke V. 76, 77
Husserl E. 57
Hussey J.M. 12, 283, 284, 289
- I**
Ibanez E.S. 341
Iwaniec D. 226, 282
Izdebska J. 16, 37, 287
- J**
Jacher W. 21
Jacyno M. 3
Jakubiak K. 62, 149
Jałowicki B. 19
Jamrożak W. 62, 149
Jan Paweł II 20
Jarosz M. 127
Jarosz E. 5, 28, 30, 37, 38, 41, 46, 133, 141, 148, 155, 160, 161, 165, 216, 219, 222, 224, 225, 228, 229, 252, 283, 285, 290, 296, 304, 308, 311, 312, 324, 334, 336, 338, 340–342, 345, 355, 356, 361, 362, 366–369, 373, 376, 385, 400, 428, 440–443, 446, 455, 468, 474, 475, 477, 483, 485
Jarosz-Żukowska S. 155, 239, 242, 243
Jasudowicz T. 404
Jedlewski S. 127, 133
Johnson P. 71, 79, 80, 84, 102, 103, 109, 110, 114, 116, 149–151, 283, 371, 390
Jones L.M. 4, 230, 282, 285, 301, 305
Jonson-Reid M. 315, 375, 481
Jundziłł I. 91
Jundziłł J. 62, 129
Jureidini J. 282
- K**
Kabzińska Ł. 105

- Kaczyńska M. 127
Kalichman S.C. 341
Kamiński A. 24, 32, 34, 37, 39, 43, 44, 47, 447, 448, 487
Kantowicz E. 24, 37, 53, 147, 148, 152, 153, 155, 179, 180, 186, 212
Kargulowa A. 19
Karlsson J. 157
Karski J.B. 308
Karwacki A. 234
Kasprzak T. 200, 252
Kauffman Kantor G. 12, 283
Kawula S. 19, 26, 30, 35–37, 39–42
Kaźmierczak T. 30
Kądziela K. 268, 271, 414
Keller-Hamela M. 344, 412
Kempe H. 6, 108, 115–118, 121, 129–132, 135, 136, 159, 163, 166, 169, 281, 282, 289, 327, 351, 356, 361, 380, 489
Kendall-Tackett K. 252, 289, 291–293, 297
Kenny M.C. 338, 340, 341
Key E. 88, 89, 91
Kępski Cz. 142, 145
Killen K. 342, 381, 387, 391–394, 396–400
Kinard M. 344, 477, 486
Kitsuse J. 4, 104, 132–135
Kłoskowska A. 47
Kmieciak-Baran K. 292, 441
Kojder A. 27
Kołakowska-Przełomieć H. 127
Komen M. 285, 301
Komeński J.A. 86
Komorowska M. 272–274
Konarska-Wrzosek V. 344
Konaszewska J. 413
Konopnicki J. 109, 127
Korbin J. 12, 62, 68, 125, 126, 283, 284, 287, 299, 307, 308, 310, 313, 321, 358, 466, 479, 480
Korczak J. 90, 91, 140, 401
Kordacki J. 130
Kornatowska I. 129, 311
Kostelny K. 125, 287, 308, 310, 313, 316, 321, 351, 358, 476, 479, 486
Kotarbiński T. 23
Kotlarska-Michalska A. 25
Kowalik E. 446
Kowalski S. 32, 385, 412, 413, 436
Kozdrowicz E. 32, 40, 41, 43
Kromolicka B. 26, 375
Krug E. 12, 122, 161, 162, 164, 183, 219–224, 226, 227, 230, 231, 282, 286, 288, 289–293, 296, 298, 302, 318, 321, 327, 331, 358, 476
Krüger H. 45, 48, 58
Krugman R. 174, 280, 303
Krzywicki L. 24
Kukołowicz M. 37, 79, 273, 274
Kukołowicz T. 37
Kulawiec E. 106
Kurcz A. 386
Kurczewska J. 19
Kurczewski J. 28, 29, 143, 160
Kurzynowski A. 53
Kwak A. 16, 63, 64, 100, 104, 152, 154, 156, 179, 180, 186
Kwaśniewski J. 128, 133
Kwiatkowska-Darul V. 344, 365, 412, 414, 417–419
Kwieciński Z. 3, 103, 122
Kydd J. 112, 122, 175, 186, 188, 191, 192, 212, 232, 243, 297, 308, 309, 311, 319, 334–336, 355, 357, 359, 361–363, 370, 338–340, 343–345, 347–350
Labbe J. 112–115
Lachmann P. 1–3, 135, 136, 139, 142
Lang W. 29
Lanning K. 344
Lasher L.J. 282
Latawiec K. 149
Lau A.S. 12, 284, 290
Lawson H. 396
LeCroy C.W. 330
Lelito I. 323
Lepalczyk I. 33, 46
Lerman P. 125
Leventhal J. 7, 121, 135, 168, 280, 281, 285, 286, 299, 300, 303, 315, 326–330, 335, 373, 375
Levine M. 63, 340, 341
Levy S. 342
Lewandowska K. 299, 311
Lewin A. 90, 91, 182
Lewis O. 5, 129, 272–274
Lewowicki T. 35

- Librachowa M. 91
Lipovsky J. 413
Lipowska-Teutsch A. 83
Litrownik A.J. 12, 284, 290
Lock J. 87, 90
Lööf L. 79
Loseke D. 13, 62, 162, 164, 339
Lupton C. 382
Lutzker J.R. 290, 298
Lynch M. 112–116, 123, 151
Lyon G. 115
- Łopatka A. 156, 175, 177–181, 191, 192, 403, 404
Łukasiewicz D. 72–74, 76, 81, 86
- MacFarlane K. 338
MacLeod J. 88, 121, 287, 308, 311, 312, 314–316, 326, 329, 330, 465, 482, 483
MacMillan H.L. 314, 327, 335
Majchrzyk Z. 228
Makarewicz A. 446
Malikowski M. 19
Malinowski B. 62
Manly J.T. 283, 284
Marciniński A. 112–116, 292
Marie J. 23, 115
Markiewicz B. 127
Markowska D. 53, 62, 107, 129, 138, 395
Marneffe C. 228
Marquezy R.A. 115
Marynowicz-Hetka E. 20, 23, 24, 26, 32–38, 41–43, 48, 49, 51, 53, 56, 138, 475
Marzec-Holka K. 10, 37, 65, 68, 73, 94, 224, 312, 356, 491
Marzouki M. 6
Mathias B. 228
Matwijów B. 46, 58
Matyjas B. 37, 42, 63, 86, 88, 89, 106, 129
Mauss M. 67
Mause de L. 61, 75, 85, 93, 94, 96, 97, 99–101
May P.E. 104, 125, 126
Mazowiecka L. 412, 413
McCurdy K. 165
McIntyre T.C. 340
McKechnie J. 80
McSherry D. 283
McGuire J. 482
- McWhirter J. 111
Mead M. 62, 105
Meadow R. 282
Mellibruda J. 6, 283, 401, 434
Melosik Z. 16
Melton G. 124, 125, 131, 157, 162, 163, 227, 316, 339, 351, 358, 478, 486
Mencwel A. 87
Mian M. 306, 308, 309, 311, 319, 334–336, 338–340, 343–345, 347–350, 355, 357, 359, 361–363, 370, 372–377, 379, 385
Michalska K. 25, 386, 387, 422
Miley K.K. 25–27
Miller A. 89, 90, 92, 100, 110, 111, 378
Milne J. 483
Minikiewicz A. 21
Modrzewski J. 17, 20, 35, 37, 85
Montessori M. 87, 140
Montoya L.A. 373, 375
Moore D. 395
Morawska A. 79
Morawski S. 85
Morrison T. 126, 334, 335, 352, 353, 372–376, 378–384, 386–390, 394–398, 424
Moss P. 382
Mossakowska B. 127, 129
Mościskier A. 16, 63, 64, 100, 104, 152, 154, 156, 179, 180, 186
Munda B. 30
Munro E. 307
Myers J. 283, 344, 365, 412
- O'Donell D. 215–217, 298, 327, 329
O'Toole R. 340
Oates R.K. 119, 226, 295, 303
Obuchowska J. 127
Okeahialam T.C. 136
Olds D. 224, 316, 325–329, 335
Olubiński A. 26, 37
Onyskiw J.E. 371, 373, 484
Orman A. 74
Ossowski S. 7, 29, 44, 46, 49, 52, 492
Ovretveit J. 379, 382
- Palka S. 44, 46, 52
Palmer T. 227, 229, 312
Palusci V.J. 384
Pandey S. 358, 477
Pankiewicz R. 72

- Parkinson J. 113
Parnell T.F. 282
Parsons T. 27, 28, 160, 271, 382
Pascal H. 24
Passeron J.C. 3
Pearce V. 338
Pelton L. 125
Pelzer K. 136
Piątek K. 234
Piekarska A. 128, 129, 402
Piekarski J. 18, 23, 35, 37, 42–45, 48, 59
Pieter J. 44, 46, 54, 56, 91
Pietroń K. 127
Pilch T. 16, 19, 24, 25, 32, 40, 41, 43, 44, 475
Pinheiro P.S. 2, 3, 12, 135, 157, 176, 182, 187, 190, 203–206, 209–211, 217, 218, 264, 269, 282, 283, 286, 188–290, 302, 320–323, 325, 327–331, 339, 351, 361, 362, 476, 479
Plummer C. 368
Płatek M. 93, 404, 405, 408, 410, 418
Po-Chia Hsia R. 94
Podgórecki A. 128, 475
Podlewska J. 413
Polaniecka U. 127
Polanowski J. 406
Pollak J. 342
Pollock C.B. 88, 118
Pollock L. 61
Polousky E. 480
Pomianowski R. 483
Portwood S.G. 341
Pospiszyl I. 108, 121–123, 129, 154, 161, 292, 441
Postman N. 86, 87
Przeclawska A. 19, 36, 39, 43, 49, 51, 445

Qvortrup J. 64

Raćław-Markowska M. 53, 62, 107, 138, 395
Radlińska H. 19, 24, 26, 32, 34–36, 38–40, 43, 91, 127, 153, 401
Radziewicz-Winnicka A. 10, 20–22, 26, 35, 37, 43, 47, 48, 120, 148, 447, 448
Raś D. 110
Ratajczak A. 127
Rdzanek-Piowar G. 404, 405, 413, 417
Reder P. 380, 388
Reidy M. 481
Reiniger A. 225
Retter H. 449
Riahi A. 72, 341, 386
Richardson L. 132
Rispens J. 229
Ritzer G. 16
Rivera B. 296
Rixon K. 371, 373, 375, 378, 380, 381, 383, 386, 390
Robertis de C. 24
Roche A.J. 79, 115, 116
Roer-Strier D. 126
Rogers R. 282, 341
Roselaers F. 80
Rosenberg M.S. 286, 287
Roszkowska G. 272
Rudzińska R. 127
Runyan D. 12, 157, 283, 284, 289, 483
Russell D.E.H. 118
Rustemier S. 201
Rutschky K. 90, 111

Sabol W. 285, 479
Safjan M. 243, 404
Sajkowska M. 128, 130, 132, 133, 201, 235, 254, 256, 257, 282, 285, 323, 340, 344, 365, 384, 386, 394, 396, 398, 399, 402, 413, 432, 437, 438, 440–442
Salet S. 115
Sallee A. 396
Salus K.M. 289, 290, 306, 308, 309, 324, 326, 327, 366, 368, 370, 372, 375, 384, 387, 394, 396, 397
Sandfort N. 390
Saner H. 1, 2, 105
Sasal D.H. 169, 336, 384, 385, 390, 398, 434–438, 440–443
Sawisz A. 3
Saywitz K.J. 344
Scala K. 308
Schoenebeck v. H. 111
Scott G.R. 83, 390
Sedlak A. 373, 380, 381, 385, 387
Sekulovic M. 157
Sęk H. 42
Sgroi S.M. 102
Shaw S. 482

- Shumba A. 136
Sicher P. 129, 272, 273
Sidis B. 81, 83
Silva de W. 136
Silver H. 30
Silverman F. 56, 115–117
Skaff L.F. 383
Skąpska G. 29
Skidmore R.A. 24
Skulicz D. 475
Smale G. 394
Smolińska-Theiss B. 2, 19–26, 35, 37, 48, 63, 86, 90–92, 102, 105, 106
Smoczyński T. 177, 180, 188, 234, 403
Sneddon H. 226
Sobiech R. 128, 132–134
Sokołowski T. 408
Sosnowski A. 19
Sowa K. 19
Spector M. 4, 104, 132–135
Stanik J.M. 228
Stanula E. 84
Stark D.R. 396
Starowicz Lew Z. 285
Steele B. 117, 118, 289
Stelmaszuk Z.W. 139, 147
Stevenson 388
Stevens-Simon C. 312, 326, 327, 388
Stewart-Brown S. 335
Straus M.A. 12, 283, 483
Su M. 287, 307, 308, 313, 321, 358
Sullivan R. 340, 341
Summit R. 118
Sumner W.G. 29, 65–69, 71–73, 75, 142
Sundell K. 340, 341
Surdacki M. 77, 143–147
Sutton C. 24
Syrek E. 10, 308
Szacki J. 19
Szatur-Jaworska B. 53
Szczepański M.S. 19, 20
Szczepański J. 98
Szmagański J. 20, 24–27, 47, 395, 447, 448
Szpakowska M. 78, 79, 96, 98
Sztompka P. 47, 447
Szuman S. 91, 127
Szybik I. 129
Szymańczak J. 191
Szymańczak M. 93, 122, 144, 153, 154, 155, 235, 408, 432, 440, 441, 442
Śliwierski B. 1, 2, 10, 16, 17, 47, 52, 64, 87, 89, 103, 105, 111, 139–141, 182, 233, 403, 404
Śmidoda F. 146
Świątkiewicz G. 128
Tardieu A. 8, 98, 104, 112–115
Tarnowski J. 79, 83
Taub G. 157
Tazbir J. 62, 78, 85–87, 107
Teicher M. 169, 295
Terlikowska J. 387
Thackeray M.G. 24
Theiss W. 19, 21, 38, 39, 52, 61, 110, 127, 129, 287, 487
Thoennes N. 386
Thomas W. 27, 265, 327, 335
Thompson R. 125, 162, 163
Tite R. 338, 340, 369
Tjaden P.G. 386
Toeplitz-Winiewska M. 412
Tokarova A. 16
Toulmouche A. 113
Trawkowska D. 375, 395
Trocme N. 283, 477
Tryburcy M. 282
Turner J.H. 448, 449
Urban E. 406
Urbaniak-Zajac D. 45, 48
Valle L.A. 312
Vasta R. 483
Veneman A.M. 213, 492
Verhellen E. 179, 181, 191, 235, 239, 241–243, 265
Veyne P. 72, 76, 78, 94
Vimpani G. 328
Vulliamy A.P. 340, 341, 380
Wachholz L. 127
Walby S. 290, 298
Waldfogel J. 382
Walker E.F. 340
Walker S. 483
Warner J.E. 327, 335, 336, 339–342

- Wasik B.H. 224
Wąsikowska T. 385, 413, 436
Webb R. 380
Webster S.W. 340
Weerts-Whitmore E.A. 323
Weiss J. 376, 382
Wesołowska A. 3, 266, 267, 412
Whitaker K. 330
Widera-Wysoczańska A. 292
Widom C.S. 294, 296
Wierzbicki Z.T. 19, 21
Wigfall V. 382
Williams G. 70
Wilk J. 83
Wilson E.O. 68, 150
Winclawski W. 96
Winiarski M. 19, 21, 26, 375
Wiśniowski E. 146
Wojnarowska I. 308
Wojtasik Ł. 201, 229, 272, 323
Wolfe D. 125, 224
Wołoszyn S. 86–88, 90
Wódz J. 19
Wójcik W. 446
Wroczyński R. 24, 32, 38, 40, 41, 43, 44, 148, 152
Wrzesień A. 229, 272, 312
Wyatt G.E. 285
Wysocka E. 224, 312, 338, 356, 366, 443, 483
Zakrzewski P. 127
Zellman G.L. 339–242
Zenz G. 62, 70, 71, 75–77, 81, 144, 149
Zielińska E. 175, 176, 266, 267, 413
Zielona-Jenek M. 412
Ziemska M. 127
Zigler E. 166
Ziółkowski J. 98
Złota A. 408, 416
Zmarzlik J. 385, 387, 398, 404, 405, 408, 410, 413, 436, 441
Znaniński F. 19, 25, 27, 91, 492
Zuravin S. 477
Żebrowska M. 127
Żołędź-Strzelczyk D. 62, 86, 99
Żyromski M. 72

ABSTRACT

Child abuse prevention – global and local perspective

The subject matters of analyses and discussions presented in the project are social actions towards the problem of child abuse within a family. They are considered and presented from global, regional and local perspective but also from the individual one i.e. as actions addressed to particular children and their families. The fundamental intention of the project was to emphasize contemporary standards of children protection on a background of the history of such actions, in order to suggest theoretical- applicative model of creating and modernizing local systems of child protection (lub child abuse prevention).

To describe the content in particular, it can be said that there are presented several fields concerning social actions towards child abuse. In the early parts of the project there is an analysis of the situation of children in different historical periods and of educational relations between children and adults. The analysis is trying to highlight situations and behaviour of abuse of children and making an interpretation and systematization of the relations between adults and children throughout the history. Next, there are described social and scientific interests in the situation of children and the phenomenon of their abuse (violence and neglect). The author tried to reconstruct and structuralize the history of such an interest of that phenomenon depicting, at the same time, the peculiar evolution of the phenomenon's 'scientific career'. There were emphasized the main changes that occurred over the last decades concerning scientific interpretations of the phenomenon of child abuse and actions taken to protect children. There were also described the processes of institutionalization and professionalization of actions towards abused children (neglected or maltreated) trying to systematize that area. In the ramifications, there were analyzed solutions that in the global and regional perspective comment the problem of child protection. There were shown different sources and instruments regulating the situation of children in the world and describing their laws, law protection and actions taken in case of child abuse. The matter of research were various conventions, pacts, recommendations, comments and announcements. There were analyzed different international initiatives for the abused children and posts of global institutions taking care of children and health issues such as: UNICEF or WHO. The aim of analyses was to distinguish universal standards that are nowadays formed towards the problem of child abuse in the family and actions taken. Then, the international experiences within the scope of organizing preventive and intervention actions were analyzed. There were presented analyses of activities taken toward-

ds child abuse in different communities. There were considered recommendations within the scope of protecting children and, mainly, creating systems of children protection related by means of individual reports, research or meta-analyses of the subject matter. In that field of analyses of the author strived to systematize the specificity, directions and forms of actions on different social levels within the sphere of prevention, early interventions and the therapy of the phenomenon. The essential theme of that part of the project describing posts of the researchers towards the problems of children injustice were the problems of cooperation between different local subjects taking actions in the local environment. Integrated multi-sector cooperation was shown as a contemporary paradigm of activities within the scope of child protection. Moreover, basing on researchers' reports there were analyzed fundamental barriers of integrated cooperation between local subjects (representatives of different services and institutions). There was a trial to describe basic determinants leading to improve the integration of activities. Concerning to the direct context of creating and modernizing local systems of child abuse prevention, there were analyzed Polish conditions and possibilities in this matter. Last of all, as the result of final synthesis, there was presented the author's theoretical-applicative model of creating or modernizing a system of child abuse prevention in the local environment. The autor also elaborated its particular spheres and elements.

Translated by *Patrycja Walasek*